

Ambrus Margit

(Sepsiszentgyörgy, 1918. november 25. –
†Esztergom, 2015. augusztus 26.)

Élet a XX. század első évtizedeiben Székelyföldön

(Visszaemlékezésem kislánykoromra, családnk
küzdelmes életére és sodródására. 2. rész)

Előzmény (Az előző számban közölt 1. rész összefoglalója) A nagyszülei és szülei házasságkötésének és életútjának rövid áttekintését követően ír az első világháborúnak a családot érintő következményeiről. Saját életútjára 1918. november 25-én Sepsiszentgyörgyön történt megszületésétől, a románoknak a városba történt bevonulásának napjától emlékezik vissza. Leírja, miként orozták el tőlük családi házukat a románok, amelynek következtében megkezdődött a család anyagi romlása, faluról falura költözése. Csomakőrösön települtek le. Leírásából megtudható, miként teltek egy 5-6 éves kislány mindennapjai, miként fordult napról napra rosszabbra a család sorsa. A történet Zernyére költözésükkel folytatódik.

A zernyei évek

Zernye romantikus, szép hely volt, erdő közepén. Háznak, amit kiutaltak nekünk, egy domb tövében volt. Ha epret akartunk enni, felmentünk a dombra, teleszedtük a csuprunkat (a csészét hívtuk így). Édesanyám megcukrozta, de anélkül is finom volt az erdei eper. Volt málna, szeder, mogyoró, bükkmakk, kokozja [fekete áfonya], mikor minek volt az ideje. Ha eső esett, mentünk gombát szedni. Édesapámnak volt egy külön szobája. Télen, a kályháján készített nekünk ordás puliszkát. Gombócot készített a puliszkából és tölteléknek ordát tett bele, aztán vajás lábásban megpirította egy kicsit. Volt a közelben juh esztana. Oda mentünk tejeskannával, ha jöttek a kutyák, ugattak, körbeforogtam a kannával, míg ki nem jöttek a juhászok, akik megtöltötték a kannánkat zsendicével.

Úgy készül a zsendice, hogy édes aludttejet készítenek [edényben], úgy mondják, oltják a juhtejet, aztán meg melegítik egy kicsit, mint ahogy a tehéntúrót készítik. Az összeállt masszát kiszedik belőle, kendőben kicsurgatják belőle a savót, azaz zacskókban felfüggesztik, ez lesz az édes orda, ami csak rövid ideig áll el, mert ha savanykás lesz, akkor már nem jó. Ami visszamarad a savóban az ordából, az a savóval fogyasztva a zsendice. Minél több ordát hagynak a savóban, annál finomabb. Vettünk kenyér nagyságú sajtot, persze házi kenyérré gondolok, amely kerek volt és 4-5 kilót nyomott. Mikor jól beérett a sajt, ledaráltuk, beszóztuk, begyúrtuk uborkás üvegbe, abból lett a finom juhtúró.

Szembe velünk volt a Zabolai kastélyában lakó Mikos Ármin gróf istállója, amiben a versenylovakat tartották

k. A lóápolók néha adtak lovat, hogy megjártassuk. Egyszer Péter [bátyám] húsvétra kapott új ruhát. Felnyergeltek neki egy lovat, előtte való nap nagy eső volt, a nyereg meglazult, és Péter beleesett egy nagy pocso lyába.

Édesapám csinált fatányérokot, Pétert meg engem felültetett egy lóra. Ő vezette, elmentünk be az erdőbe, nyársra húztunk szalonnát, hagymát, gombát, megsü-töttük, fatányérra rakva megettük, szedtünk málnát, szedret, mogyorót, ami éppen volt, és elindultunk ha-za. Édesapámnál ostor is volt a parádé kedvéért, valamelyikünk megcsúszott a lovon, Ő utánunk kapott és elvesztette az ostorát. Sokáig kerestük, de nem találtuk meg a bozótban.

Az ilyen elveszett tárgyak után mindig bánkódtam, és így belevésődött az emlékezetembe ez a történet is. Akkor hatéves lehettem, mert nemsokára iskolába mentem.

Ambrus Péter és Polgár Anna

Mária, akkor Marcsának hívtuk, Jucival együtt voltak a kinevezett „kisanyáink”. Nagy volt a különbség énköztem és nővéreim között. Juci 10, Marcsa 11, Erzsébet –akit Bözsinek, később Réka nővérnek szólítottunk – 4, Péter bátyám, aki az 1916-os menekülésben született Battonyán, csak két évvel volt idősebb nálam. Édesanyám varrta a ruháinkat, Marcsa meg Juci, a „Kismamák” kötöttek, fésültek, versre tanítottak [bennünket].

Előfordult, hogy Zernyén gavallérok jöttek, én verset mondtam nekik. Mikor el akartak menni, eldugtam a sapkájukat, ha büntetésből meg akartak csókolni, inkább visszaadtam, és elszaladtam. Volt két kis barátnőm. Az egyik Ibi, körülbelül öt, a másik Ducika, négyéves lehetett. Édesapjuk Nagy Béla, Zabolán volt jegyző, mielőtt Zernyére jött raktárosnak. Úgy látszik, abban az időben jó menedék volt a raktárosi állás. Nem volt sem magas, sem nagyon alacsony pozíció, elfogadható volt egy lecsúszott tisztviselőnek. Ibiék édesapja azért maradt állás nélkül, mert sikkasztott, és felfüggesztették hivatalából egy időre. Felesége, An-

nuska, szépasszony volt. Szerette a társaságot, a vendégeskedést, mindent, mi szép és jó. Szerette, ha imádók veszik körül. Így a jegyzői fizetés nem volt elég. Ezért jó férjét, aki nagyon szerette, mindig belevitte a veszedelembe. Marcsa Annuskával barátkozott, a két kislány meg szívesen időzött nálunk.

Tartottunk két kecskénk is, a fehér a Péteré, a Mici névre hallgató szürke, az enyém volt.

A macskákat is színük szerint osztottuk meg Péter és énközött. Télen többek között azzal szórakoztunk, hogy bátyámmal nadrágot varrtunk a macskáknak. Volt sok libánk, disznónk. Etetésük nem okozott gondot, ott volt az erdő, a makkos, a malacoknak.

Egyedül is sokat csatangoltam az erdőben, féltem a vadállatoktól, de azért mentem, mert szerettem az erdőt. Zernyén mentem első osztályba. A tanító néni nagyon szeretett. Akkoriban nem füzetbe, hanem palatáblára írtunk, palavesszővel. Egyszer, szép írásmért faburkolatú palavesszőt kaptam, ami ritkaságnak számított, mert amit általában használtunk, annak nem volt burkolata, s így könnyen eltört. A gyerekek irigyelték tőlem, és ezt meg is mondták. A gyári munkások gyerekei barakkokban laktak, szegénységben éltek. Mi hozzájuk képest jómódú embereknek számítottunk. Szépen öltöztettek, jó viselkedésre neveltek. Egyszer adott nekem jutalmul a tanító néni egy piros-fehér-zöld színű papír legyezőt. Nem tudom honnan lehetett neki magyar nemzeti színű legyezője, ugyanis Romániában ezt a három színt így együtt nem engedélyezték, sőt büntették azt, akinél ilyen láttak. Nagyon haragudtak rám a gyerekek azért, amiért azt is én kaptam. Aztán jött az iskolába egy kisfiú, akit Pubikának hívtak. Szépen volt öltöztetve, fodros batiszt ingek, bársony nadrágocskák, lányosan vágott frizura. Abban az időben a titulusunk úri kislány, úri fiú volt, abban a társadalmi osztályban ahová mi is tartoztunk. Az iskolázottabb emberek az intelligenciához tartoztak, amit most értelmiséginek neveznek, körülbelül annak felelt meg ez az elnevezés. Később tudtam meg, hogy akit **Apámnak** szólított Pubika, az valójában a nagyapja volt, és állatorvosként Mikes gróf lovait kezelte. Zaboláról jöttek ide a kastélyból. Volt két lányuk, Sárrika és Mici. Sárrikával, a szép barna lánnyal, történt a baj. Állítólag a gróf kocsisa volt az, aki elcsábította. Sosem fért a fejembe, hogy ez a szelíd, kedves úrilány hogyan kerülhetett bizalmas kapcsolatba a kocsisal. De a baj megtörtént, így a nagymama vállalta az Anya szerepét.

Sárrika, Pubika testvéreként szerepelt. Persze a titok kiszivárgott, pedig Kopac Ferit, a kocsisat, elküldte a gróf. Sárrikákék meg felköltöztek Zernyére. A kastélyban az volt a szokás, hogy a tekintélyesebb alkalmazottak lányai bejártak a grófnéhoz. Kézimunkáztak, tanította őket a grófné minden szépre, jóra. Gróf Mikeséknek volt egy fiuk meg egy lányuk, akit mindenki Kontessznek szólított. Egyszer, mikor a leánykoszorú kézimunkázva együtt ült, bement a fiatal gróf a puskájával. Úgy tudta, nincs megtöltve, csak ijeszt-

getni akarta a lányokat. De a puska elsült, és eltalálta Sárrika testvérének, Micinek a homlokát. Ezüst homlokot csináltattak, mindent megtettek, de az életét nem tudták megmenteni. Hát ilyen előzmények után költöztek Sárrikákék a kastélyból Fűrésztelepre.

Édesapám Zernyén, a raktárban dolgozott, ahol volt egy váltótársa. A fűrészgyár állandóan működött, mindig kellett legyen valaki a raktárban, ezért többen voltak. Az igazgató zsidó vallású volt, a váltótárs szintén. Apám rájött, hogy ez is, az is eltűnik, figyelni kezdett és rájött, a társa dézsmálja a raktárt. Jelentette. Azt mondják, holló a hollónak nem vájja ki a szemét. Így is van. Nem a tolvajt, hanem Apámat küldték el, egy idő múlva.

Bözsi 1930. október 22-én, Kovásznán

Költözésünk Zernyéről Petőfalvára

Leköltöztünk Petőfalvára. A nyugdíj kevés volt. Marcsa nővéremnek sikerült jegykezelőként elhelyezkednie egy ismerősnél, akinek magánbusza volt. Apám elment Brassóba munkát keresni. Itt végül nem kapott rendes munkát. Dolgozott az alagútépítésnél, hogy míg elhelyezkedik, fenn tudja tartani magát, de nem bírta a szokatlan munkát. Összetört térddel jött haza Petőfalvára, ahol egy dombocskán, piros cserép-

pel fedett kis házat béreltünk. Két szoba volt benne, lent az udvaron volt még egy épület, benne a konyha és az éléskamra. Veteményes kert is tartozott hozzá. Az udvar felett egy nagy kutyafuttató drót volt kifeszítve. Azon csúszott a kutya lánc. Ha éjjel szaladgált, úgy csörgött a lánc; mint a raboké. Édesanyám nem tudott aludni tőle. Magas kerítés vette körül a házat. Édesanyám még mindig szép volt. A falusiak a deszkakerítés résein kukucskálva nézték az új jövevényeket. Édesanyám minden szombaton nagytakarítást csinált. A faedényeket az udvaron fahamuból főzött

Mária Marcsa 1930-ban

lúggal súrolták szép sárgára, ragyogott körülötte minden a tisztaságtól. Bözsi testvérem, akit most Rékának hívnak, örökölte ezt a megszállott takarítási szokást. Különben mindnyájan szeretjük a rendet, de Marcsa meg én inkább a kertet szerettük. Jucinak mindig módja volt alkalmazottat tartani, de ha rákényszerült, azért ő is rendet teremtett maga körül.

De nem úgy, mint Anyám meg Bözsi, akik, ha más nincs, a tegnap rendbe tett szekrényt rendezik át.

Úgy emlékszem, száz ház állt a faluban. A körjegyző, a körorvos, Imecsfalváról járt át Petőfalvára. A pap, aki szintén onnan járt át, minden második nap misézett. A vacsernyéket Erős Béla tanító úr tartotta, aki

kántor is volt egyben. Ez számomra, mivel addig nem voltam katolikus szertartáson, élményt jelentett. Áhítattal énekeltem, imádkoztam a hívekkel és vettem részt a litániáikon. Az utca másik oldalán, nem mesze tőlünk ugyanolyan emelkedésen, mint a mi házunk, állt a kis templom. Velünk egy soron a harmadik házban volt az iskola a tanító úrral. Az iskolába 35 gyermek járt. Egy teremben ült minden osztály. Egész nap volt tanítás, déli szünettel. Itt folytattam a Zernyén megkezdett első évem. Ketten voltunk Faragó Margittal elsősök. Megzavart az új környezet meg az is, hogy férfi volt a tanító. Zernyén a munkások, itt a földművesek gyerekei tanultak. Földműves, és nem paraszt. Ott, ha valakinek azt mondták, paraszt, az nagy sértésnek számított. A tanító úron kívül intelligenciának a faluban a megyebíró meg az előző megyebíró rokonsága számított. Aztán volt a földesúr, aki a száz hold földjével mindenkin felülállónak képzelte magát. A felesége, a Nagyasszony ugyanolyan fejkendősen járt, mint a falubeliek, de méltóságteljes, kemény, parancsoló magatartása volt, és mindenkit lenézett. Nem tudom, hogy azelőtt mennyi földjük lehetett, mert a románok, mikor elfoglalták Erdélyt, felosztották a birtokokat, és Háromszék megyében száz holdnál többet nem hagytak egy családnak.

Volt egy érettségizett fiuk, Haraj vagy Haray – nem tudom, hogy írták – Ferkó. Marcsa megtetszett neki, napjában többször ellovagolt a házunk előtt. Persze az anyja ellenezte, hogy vagyonatlan lánynak udvaroljon. A tiltás ellenére azon mesterkedett Ferkó, hogy valahogyan mégis közel kerüljön Marcsához.

A mosóné, Dénesné mellettünk lakott, Ferkó természetesen bejáratos volt hozzájuk, ezt-azt segíteni. Megbízta Dénesnét, hogy beszéljen róla szépeket a lányos háznál. Marcsa azonban észrevette, hogy itt házasságról szó sem lehet, egészen más a cél, ezért távol tartotta magától a fiút.

Ott szokás volt májusfát állítani a lányoknak, május elsején éjjel tették oda. A mi kapunkon is volt, nem tudom ki tette oda, titkos hódoló vagy édesapám, a lényeg az, hogy nekünk is volt májusfánk. Nyárfából tették, ott az a hagymány járta. A tanító úr társaságban járatlan, de jó családból való fiatalember volt. Szintén abban az időben jöhetett oda, mikor mi. Ő lett Petőfalván a tanítóm. Velem szemben tartózkodó volt, ritkán szólított fel. Így, ha felelni kellett, mindig zavarba jöttem, s már nem voltam az a magabiztos kislány, mint azelőtt. Marcsa persze nem törődött vele, kinevette a háta mögött. Igaz, ő mindenkit kinevetett, még a testvérét is. Bözsinek szép nagy szemei voltak. Ezzel aztán addig bosszantotta, míg az sírva nem fakadt. Akkor azt mondta, „megteltek a nagy okulárjai könnyel”. Így Bözsi, ha fiatalember került a közelébe, a haját berázta az arcába, hogy ne lássák a „csúnya nagy szemeit”. Nekem azt mondta, vastag szájam van, ezért mindig összeszorítottam, hogy ne lássák. Persze ez részéről csak huncutkodás volt. Nevette, hogy be tud ugratni. Mikor diák volt, a szárhegyi Nagymamánál

nyaralt. Mikor Nagymamámék elmentek vásárolni az üzletük részére, a bejárónét azzal rémisztgette, hogy a gémeskútba deszkát tett keresztül a felső köveken. Ráült, és szedte az ott növő sósót.

Polgár Anna 4 évesen

Csűrnek nevezték azt az épületet, ahová télire be-rakták az állatok takarmányát. Magas, padlás nélküli helyiség volt. Felmászott a felső gerendára, és összekulcsolt lábbal lógott fejfelé. A szolgáló meg rémüldözött, hogy leesik. Szárhegyen a bejárónéninek volt egy szilvafája, féltette, még enni sem mert róla. Marcsa ezt furcsának találta, átment, szedett egy köténnel és megetette az asszonnyal. Aztán megmondta neki, hogy a saját szilvájából lakott jól. Hát, ilyen huncut volt.

Mindezekért nem haragudott rá senki. Azt mondták, az Édesapám természetét örökölte. Csíkban góbának hívták azokat, akik szerettek kedélyesen valakit rászedni. Édesapámról mesélték, hogy volt egy hamis lovuk, nem mert ráülni senki. A Péter bátyám megülte szórén, mikor aztán elbízta magát, a ló ágaskodott és ledobta. Betört fejfelé lefektették, mikor benéztek hozzá, nem volt az ágyban. Az istállóban találták meg, a ló hátán ülve. Nem adta fel. Máskor meg a szolgálólányt

riasztotta meg. Szokás volt akkoriban, hogy a lányok este tollfosztóba mentek. Ott folyt a mese rémtörténetekről, kísértetekről. A holdvilágnál ijedezve ment haza a lány, az árnyéktól is megijedt. Ahogy belépett a kapun, a konyhaajtónak támaszkodva egy fehér alakot látott, aki mozdulatlanul állt. A szolgáló halálra rémülve hívta a kutyát: „kucika ne”! A nagy ugatásra kimentek Nagyanyámék, ahogy kinyitották az ajtót, rájuk esett az alak. Az ijedtség után látták, hogy a seprűnyél van felöltözötten kísértetnek. Ki tehette? Csak a Péter gyerek lehetett, mikor bementek hozzá, a takarót fejére húzva úgy tett, mintha aludna. Hát ezt a csínytevő természetét, meg még a jó kedélyét és szép hangját Apámtól örökölte Marcsa. Jucinak és Bözsinek nem volt jó zenei hallása. Most mégis a Bözsiből lett Réka testvér, hetvenévesen is, fiatalosan és boldogan énekel a templomi énekkarban.

Visszatérek Petőfalvára. Egyszer az intelligencia rendezett egy színelőadást az iskolában. Nálunk voltak a próbák. A házunk háta mögött húzódott a tanítói kert, a tanító úrnak krumpli volt belevetve. Péter bátyámat nagyon szerette. Így aztán, mikor szedni kellett a krumplit, a tanító úr bekopogott a kertre nyíló ablakunkon: „gyere Péter, segíts!” Péter örömmel ugrott át a kerítésen, hogy segítsen. A falusi legények abba a kertbe szöktek be, és az ablakon lesték a színdarab próbáját. Volt a darabban egy patikai jelenet, ahová betért egy-egy ember, akit a patikusok parasztnak tituláltak. Ahogy hallgatóztak a legények, azt hitték, őket nevezik parasztnak. Nagyon megsértődtek, s mivel a színjátékosok tényleg közülük akartak szereplőt választani, nehéz dolguk volt mindaddig, amíg el nem tudták hitetni velük, hogy csak a szerepben nevezik parasztnak őket, mint ahogy másokat szerepük szerint gyógyszerésznek, patikusnak. Valahogy sikerült a félreértést tisztázni, és így elmaradt a látogatói bojkott. Eljött a falu népe és megnézte az előadást. A bemutatóra az imecsfalvi plébános úr is eljött. Nagy hasú, kövér ember volt. Rengett a nevetéstől. Bözsi nővérem valami vénkisasszonyt játszott, igen jó humorral.

Akkor én is szerepeltem, először és utoljára életemben. Egy dialógust adtunk elő egy másik kislánnyal.

Zabola feltűnik az életünkben

Édesapám végül Zabola-fűrésztelepen kapott állást. Éjjeliőr lett. Egy héten egyszer jött haza. Volt ott egy szobája, ahol nyugodtan alhatott nappal. Kantinban ebédelt. Olvasott, ha már kialudta fáradtságát. Nagyon megtörte a kedélyét ez a mindig lennebb-lennebb jutás. Mi, Péterrel szerettünk kijárni hozzá, takarítottunk meg elcsentük a dohányt. Cigaretta sodortunk. Bátyám büszke volt rám, mert az orromon ki tudtam fűjni a füstöt. Édesapám egyszer azt mondta: „azt hiszitek, nem vettem észre, hogy dézsmáljátok a dohányomat?” De különösebben nem szidott meg érte.

Az iskolában román történelmet tanultunk. Történelemkönyvünk nem volt. A tanító úr, kérdés felelet

formájában felírta a tudnivalókat a táblára, onnan leírtuk a füzetünkbe, és ezt meg kellett tanulni. Péter bátyám akkor már Kézdivásárhelyen járt a gimnáziumba. Így évközben egyedül jártam ki Édesapámhoz. Ha kimentem, vinni kellett a leckét, és kikérdezett Apám. Persze románul nem tudott olvasni, ezért megkérdezte, mi van ide írva. A kérdéssel együtt hamar a feleletet is elolvastam. Így aztán minden válaszom helyes volt. A számtan kikérdezést nem szerettem. Mikor szigorúan nézett rám, akkor is elfelejtettem a szorzótáblát, ha tudtam, ezért büntetésből sokat térdeltem. Édesapám nem vert meg soha, csak letérdeltetett. Minden nap egy oldalt kellett írni, ha nem volt szép, újra. Minél többet írtam, annál csúnyább, kapkodóbb volt az írásom.

Marcsa nővérem közben elment postatisztviselőnek. Így Juci nővéremhez hasonlóan, ő is kereső nő lett.

Mi maradtunk otthon Bözsi nővéremmel. Mi később Petőfalváról Zabolára költöztünk, de én onnan is Petőfalvára jártam tovább az iskolába, mivel egyszerre nem tudtak két gyereket felsőbb iskolába adni. Akkor elég sokba került az iskoláztatás.

A tanító urat egyszer börtönbe vetették. A község-háza egy épületben volt az iskolával, egyszer valami román funkcionárius jött ki oda, és éppen énekóránk volt. Belekötöttek, mondván, irredenta dalt tanultunk. Pedig csak olyanokat énekeltünk, hogy „Árnyas erdőben szeretnék élni nyáron át, mert nekem a zöld árnyas erdő vidám kedvet ad!” És ugye a magyar zászlóban zöld szín is van. Nem tudom, hogy éppen ebbe kötöttek-e bele, de ha egy ablakban véletlenül fehér és piros muskátli nyílt, azért is megtorlás járt.

A fiatal legények piros, az idősebbek fekete vitézkötéssel díszített abaposztó harisnyát – a szűk lábhoz simuló abaposztóból készült nadrágot nevezték így – viseltek.

Ha a fehér abaposztót díszítő piros vitézkötés közepébe valamilyen zöld dolog került, a piros zsinórt megégették a legénnyel. Így azt érték el – és Domokos Pál Péternek ebben nagy szerepe volt –, hogy az úri osztály elkezdte viselni a székel szóttest. Így a nép is bátorságot kapott, s vasárnaponként, ünneplőnek ismét szokásba jött ez a viselet. Persze vigyáztunk, hogy piros-fehér-zöld ne legyen rajta. Így nem tudtak tenni ellene. Domokos Pál Péter Kézdivásárhelyen Péter bátyám tanára volt. Szép szál ember volt, a kedvéért minden diákja csizmát és harisnyát csináltatott. Bözsi akkor Kovásznán volt boltvezető. Ő segített abban, hogy Péter bátyámnak is legyen csizmája. Akkor pénz dolgában rosszul álltunk, mert egy évig valami okból nem folyósították Édesapám nyugdíját, és a gyár is fizetésképtelen volt. Egy évig nem kaptunk pénzt sehonnan. Péter a zsebpénzét spórolta össze, azon vett cserkészruhát.

De megint messze jöttem Petőfalvától!

A tanító úr aztán megnősült. Akkoriban a magára valamit adó falusi lányok Mikes grófékhoz mentek szolgálni, de hát mindenki ott sem kellett, többsége Bukarestbe ment. Elszegődtek egy-egy gazdag bojárhoz,

azok voltak a román mágnások. Szépen felöltözve jöttek haza, de volt olyan is, aki valami emésztő betegséggel megrontva érkezett meg. Azt mondták, hogy Ilonka barátnőm rokonnál volt, és onnan mindenesetre szépen, egészségesen jött vissza. Ilonkák az iskola mellett laktak. Amikor kimentünk a tízperces szünetekben, azt láttuk, hogy a kerítésnél a kispadon beszélget Ilonka meg a tanító úr. Házasság lett belőle, persze nem a legjobb. A tanító úr jó családból származott. Nagybátyja, Erős Alfréd, iskolaigazgató, papköltő volt. Ő iskoláztatta, mivel anyja és apja is fiatalon meghalt. Mint felekezeti tanító jött a kis faluba, magányos volt, így néha a pohár után nyúlt, nem egy műveletlen lány illet volna hozzá. Azt hiszem, két gyermekük lett, a nagyobbikat Józsefnek hívták. Pétert nagyon kedvelte a tanító. Egyszer, mikor képzős volt, kellett a petőfalvi iskolából valami bizonyítvány. Akkor már Marosvásárhelyen laktunk. Péter hivatalos formában kérte, elküldte Erős Béla tanítónak, aki megjegyezte, volt tanítványától elvárt volna egy pár közvetlen sort. Én nagyon sajnáltam Ilonka nénit, a feleségét is, aki úgy iparkodott beilleszkedni. Marcsák kinevették, mert mikor még lány volt, farsangkor elmentek hozzájuk maszkába. Általában rongyokat vettek magukra, és este elmentek az ismerősökhöz mókázni, bolondozni. Ilonka zavarba jött és csak azt mondogatta: „tessenek leülni, tessenek leülni”. Persze, ezen Marcsák otthon nevetgéltek. A tanítót is kinevették a háta mögött, amikor édesanyámat, akit sérvvel operáltak, meglátogatta. Édesanyám mesélte neki kellemetlen élményeit, hogy miként szakadt a gyenge fehér bőre, alig tudták összevarrni, meg ilyeneket. Tanítónk csak hallgatta és azt mondogatta: „borzasztó, borzasztó”. Gondolom, a lányok közelségétől zavarban lehetett, akkor még legényember volt. Egyszer napszúrást kapott egy kirándulásunkon. Úgy szerettem volna meglátogatni, de nem mertem elmenni hozzá. Albérletben lakott akkor, és én nagyon gátlásos kislány voltam, rám ragadt az ő zavara.

Még a faluban laktunk, mikor egy este azt mondta Apám: „reggel korán kelünk, elviszlek Gelencére”. Bátyámmal nagyon örvendtünk. Fűrésztelepről a kisvonat vitt oda. Deszkát szállítottak ezzel, de volt rajta egy kis személykocsi is.

Reggel elég hűvös volt. Édesanyám kért, hogy hozzak be fát, a reggeli elkészítéséhez szükséges tűzhöz. Én azt feleltem, fázom. Apám azt mondta, aki fázik fát behozni, az fázik utazni is. Pétert elvitte, én büntetésből otthon maradtam, mert első szóra nem teljesítettem a parancsot. Ha szólítottak, nem volt szabad azt mondani, mindjárt, mert akkor fülön fogott Apám, és odavezetett. Akármi dolgunk volt, ott kellett hagyni, és azt kérdezni: mit tetszik parancsolni? Nem is ellenkeztünk, mert féltünk, hogy büntetésből nem ül le velünk kártyázni, pedig azt nagyon szerettünk.

A magyaroknak nagyon nehéz volt hivatalban elhelyezkedni. A románok egyre jobban terjeszkedtek és foglaltak el minden kereseti lehetőséget, a magyar intelligencia elől. A gimnáziumot elvégezte a fiatal, aztán, ha

tovább akart tanulni, lehetett felekezeti tanító, akinek igen kevés volt a fizetése, mert az egyház nagyon szegény volt. A tehetősebb szülők gyereke lehetett jegyző, tanár, mérnök. A kevesebb pénzü szülők, ha mindenképpen taníttatni akarták gyerekeiket, papnak, barátanak adták, mert a teológiát ingyenesen végezheték el. Aki kilépett, nem kapta meg az oklevelet, amit ingyenesen szerzett. Ez logikus is, mert mindenki oda ment volna tanári képesítést szerezni. Azért volt, aki kilépett, ha sehogy sem ment a szülők által kényszerített pálya. Majdnem minden értelmesebb falusi család egy gyermekét papnak adta, így az anyának biztosítva volt az öregsége, ha özvegyen marad. Ezért aztán sok olyan pap és barát volt, aki nem hivatalból ment oda, hanem jobb híján, aztán kapott egy kis plébániát. Különösen Háromszéken volt nehéz a helyzetük, mert a nép szegény volt és az egyházi adót nemigen fizette. A pap, aki Petőfalvára járt ki Imecsfalváról minden második nap misézni, minden prédikációban a képét, azaz az egyházi adót kérte, de hiába mondta, hogy elkárhoznak, nem nagyon fizettek. Történt egyszer, hogy az öreg papot elhelyezték, és egy fiatal jött helyette. Az egész falu ott volt, mert kíváncsiak voltak, kéri-e a képét. Szépen prédikált, de a képéről nem szólt egy szót sem. Míse után az iskola előtt – ami a templom tövében volt – összegyűlt a nép, a tanítónk volt a kántor, a pap, a megyebíró és a bíró álltak külön, a nép pedig így suttogott: „Ez aztán a pap, nem kéri a képét!!” Említettem már Dénesné, aki, mivel a helyi intelligenciához volt bejáratos, a legbátrabbnak érezte magát a tömegben. Nagy léptekkel odament a kis, alacsony paphoz. Az messziről nyújtotta felé a kezét. De ő nem csókolt kezet, miként az szokásban volt, hanem erőteljesen megrázta azt és azt mondta: „Megvagyunk elégedve Plébános úr, meg vagyunk elégedve.” Persze nagy derűtséget váltott ki, hogy az egyszerű asszony elfogadta a papot a falu lelkiatyjának. Az iskolával szemben lakott egy módos gazda, és mert akkoriban a kőkapu láb ritkaság volt – nekik volt egyedül a faluban –, „kőkapulábasnak” neveztük el. A „kőkapulábas” néni nagyon szeretett engem, és mert gyerekeik nem volt, mindig szívesen látott. Azután egyszer furcsa dolgot művelt. Féltekeny lehetett az urára. A házuk mellett vezetett fel az út a templomba, ami egy kis dombon állott. Éppen ott volt az Imecsfalváról Petőfalvára járó pap. Ilyenkor a templomba menés nagy ünnepnek számított, mert máskor a tanító úr egyedül végezte a misézést, orgonált, énekelt, imádkozott a néppel. Én nagyon szerettem a vecsernyéket is. Most, ahogy nagy áhitattal énekeltünk, egyszer csak nagy visítás, az orgona elhallgatott, a pap abbahagyta a misézést, a nép felugrott a padokból, én mikor megfordultam, egy kapát láttam, ami beleakadt a zászlóba, aztán lesújtott, de az a zászló lefékezte és így életben maradt az, akit fejbevágtak. A „kőkapulábas” nénit elvítették, a templom meg volt szentségtelenítve, bezárták, míg újabb felszentelés nem történt.

Petőfalván a lányok szépek voltak, hamar került szeretőjük – így nevezték azt, akivel jární

kezdték. Hamarosan meg kellett esküdniük, mert jöttek a gyerekek, így azután hamar tönkrementek, nem sokáig voltak szépasszonyok.

Hát ilyen volt Petőfalva. Aki gyógyíthatatlan beteg lett, kútba ugrott újszülöttjével együtt. Volt, aki fölakasztotta magát, ha már nem bírta betegen a sok munkát. A módosabb embereknek volt tehenük, lovuk, a szegények ezekhez jártak napszámba. Örült, aki eljuthatott módosabb emberhez, különös szerencséje volt, ha az intelligencia valamely tagjához. Rokolyában jártak, előttük nagy kötény, a kislányok is lábszárközépig érő ruhákban jártak iskolába, hátul copfba font hajjal. Engem szépen öltöztettek – Péter bátyámat is –, ezért kiváltunk a többiek közül. Egy darabig babusgattak, szeretgettek, engem tettek a kör közepére, aztán meguntak, úgy érezték, kivételeznek velünk. Ha hazamentünk, Édesapámék bezárták a kaput, és a gyerekek csak a lyukon kukucskálhattak be. Így csak ketten játszottunk a bátyámmal. Amikor ő elment a gimnáziumba, magam maradtam, egyedül játszottam csendesen, egy sarkában az iskola udvarának. Cserépdarabkákat keresgéltem és berendeztem egy sarkot az iskolaudvarban. Ha ünnepség volt, én mondtam a verset. A tanító úr választott szép, vallásos verseket, szomorú versek voltak, az asszonyok könnyeztek, amikor elmondtam. Egyszer azért, kaptam tenyerest is! Az osztálytársam – ketten ültünk egy padban – mindig szólt hozzám, így a tanító úr kénytelen volt nekem is tenyerest adni, hogy lássák, engem is megbüntet. Gondolom, neki is nehezebb esett, de én nagyon szégyelltem, mert nem éreztem magam hibásnak. Ezután még jobban elhúzódtam a többiektől. Még volt egy szépen öltöztetett kisfiú az iskolában, ő iparosnak volt a fia. Meghalt szegényke vérhasban.

Visszatérve Édesapámra meg Fűrésztelepre, említenem kell, hogy volt ott egy irodaház. Egyik végében volt a kávéház egy kis üzlettel, ahol mindent lehetett vásárolni, ami a konyhára kellett. Egyszer ott találkoztam nagybátyámmal, Károly bácsival. Haragudott ránk, amiért Édesapám elhozta tőlük Juci nővérem. Gógös ember volt, általában bőrruhában járt. Rám nézett és megkérdezte, ki gyereke vagyok. Megmondtam. Aztán cukrot akart nekem venni. Én arra gondoltam, azt én is tudok, és csokoládét kértem. Ott hon elmeséltem és kikaptam, amiért ilyen szemtelen voltam. Nem éreztem magam bűnösnek, azt kérdezték, szeretem-e a cukrot, és én azt feleltem, hogy igen, de a csokoládét jobban.

Sajtó alá rendezte a szerző jogutódja, dr. Bárdos István. A következő rész a Zabolára költözés történetével és az ottani évek kalandjaival folytatódik.